

Jövedelmi egyenlőtlenségek jellemzői

Dr. Szekeres Valéria

Egyetemi docens, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar

szekeres.valeria@kgk.uni-obuda.hu

Absztrakt: Az utóbbi évtizedeket jellemző példátlan méretű technikai fejlődés és a válságokkal tarkított gazdasági globalizáció folyamata lényegesen hozzájárult az életszínvonal emelkedéséhez, társadalmi csoportok felemelkedéséhez. Ugyanakkor számottevően romlottak azoknak az életkörülményei, akik számára a lecsúszás, a munkapiaci kirekesztés jutott osztályrészül. A társadalmak végletes megosztottságát okozó és veszélyes tendenciákat előidéző tényezők számosak, mint ahogyan a kedvezőtlen következmények csökkentése is sokoldalú erőfeszítéseket igényel.

Kulcsszavak: jövedelmi egyenlőtlenség, Gini-index, EU

1 Bevezetés

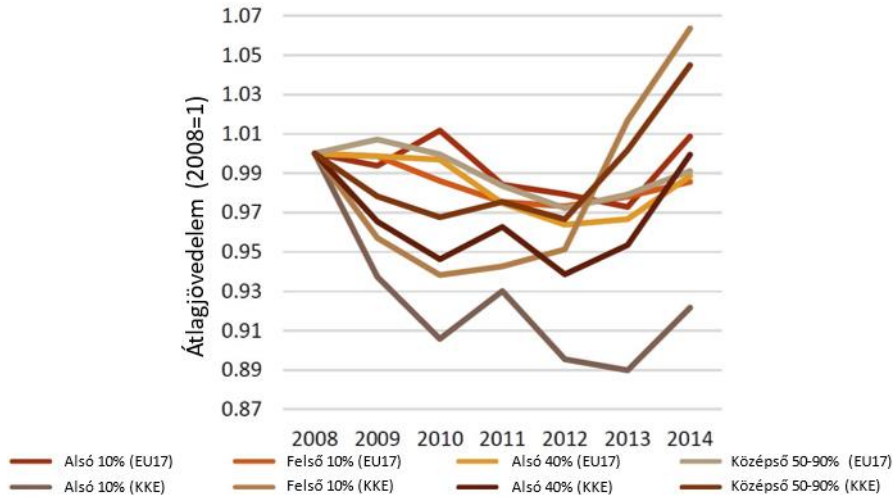
Napjaink egyik legnagyobb problémája az országokon belüli – jövedelem és egyéb tekintetben meglévő – egyenlőtlenség fokozódásának jelensége, ami mind a fejlett, mind a fejlődő országok sajátossága, és egyaránt jellemzi a feltörekvő, felzárkózó piacokat, amelyekhez Magyarország is tartozik. Az egyenlőtlenség olyan mértéket ölt, hogy a legtehetősebb milliárdosok tucatnyian nagyobb vagyonnal rendelkeznek, mint egy nagyobb fejlődő vagy fejlett ország. A világ problémáira különösen érzékeny és nyitott Ferenc pápa az úgynevezett kirekesztés gazdaságával szemben fejezte ki ellenérzéseit. Felmérések azt mutatják, hogy nemcsak az emberek nagy hányada tartja világszerte a jövedelmi szakadékot komoly kihívásnak, hanem a középosztály zsugorodásával a demokratikus intézmények, a szociális értékek és a környezet, a fenntartható növekedés iránt érzett aggodás is csökken. Annak érdekében, hogy tolerancia és bizalom jellemezze a társadalmakat, az emberek alapvető szükségleteinek kielégítése, a jólétnek egy bizonyos fokú szintje szükséges. A fejlett országokban egyre erőteljesebben foglalkoztatja a közvéleményt, hogy a növekedés milyen eloszlást mutat különösen a 2008-as globális pénzügyi válság következményeinek fényében, és emiatt különös figyelem övezi az antiglobalizációs diskurzus hullámainak alakulását.

Az egyenlőtlenség hozzájárul a termelési tényezők hatékonytalan felhasználásához, hátráltatja a gazdaság teljesítményének javítására tett kísérleteket, és hosszabb távon is kedvezőtlen hatásokkal járhat, ami a makrogazdasági stabilitást veszélyezteti. Jelen cikk az egyenlőtlenségek mértékének bemutatásával foglalkozik, külön kitérve az Európai Unión belül megfigyelhető tendenciákra, boncolgatva az oki hátteret és az okozati oldalt is.

2 Az egyenlőtlenség alakulása

Mielőtt a jövedelmi egyenlőtlenségek részleteit érintenénk, érdemes megemlíteni, hogy az egyenlőtlenségek megközelítésének több válfaja lehetséges. Az egyéni lehetőségek különbözősége csúcsosodik ki a jövedelmi eltérésekben, ami többféle közvetítési módokon keresztül érvényesül. A szülők gazdasági előnyökhöz juttathatják gyerekeiket a társadalmi kapcsolatokon keresztül, hogyha aktívan részt tudnak vállalni a humán tőkéhez juttatás folyamatában, akár magasabb színvonalú iskola, akár jobb munkahely elérése révén.

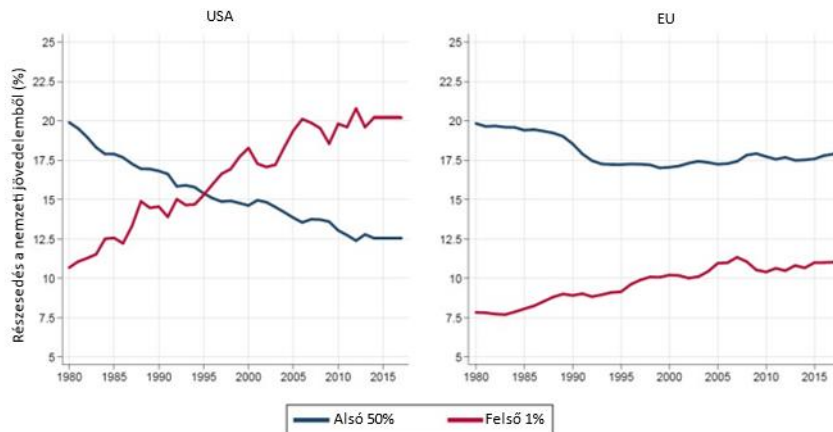
A 2008-as pénzügyi válságnak súlyos és hosszú távú hatása volt az EU országainak növekedési kilátásaira, visszavetve az egyes régiók közötti és az országokon belüli, a háztartások közötti konvergencia folyamatát. A társadalmak legszegényebb 40 százalékának a jövedelme gyorsabban esett vissza, mint átlagosan az egész populációé. Bár a válság után megfigyelhető volt egy javuló tendencia és a szegénység csökkenése újra elkezdődött, az egyenlőtlenség növekedett az Európai Unióban. Mindezt a tendenciát a 2014-ig tartó időszakban olyan számadatokkal lehetett érzékeltetni, mint hogy az alsó decilishez tartozó háztartások az átlagosan elkölthető jövedelmük dupla akkora csökkenését szenvedték el, mint a maradék kilenc decilishez tartozó háztartások. A régi és új tagállamok között egyfajta polarizáció volt megfigyelhető, mivel a közép-kelet-európai uniós tagállamokban lényegesen magasabb mértékben emelkedett az egyenlőtlenség, mint ami az EU17 egészét jellemezte. (1. ábra)

1. ábra: Az EU átlagos reáljövedelem növekedésének eloszlása, 2008 - 2014

Forrás: WB, 2018

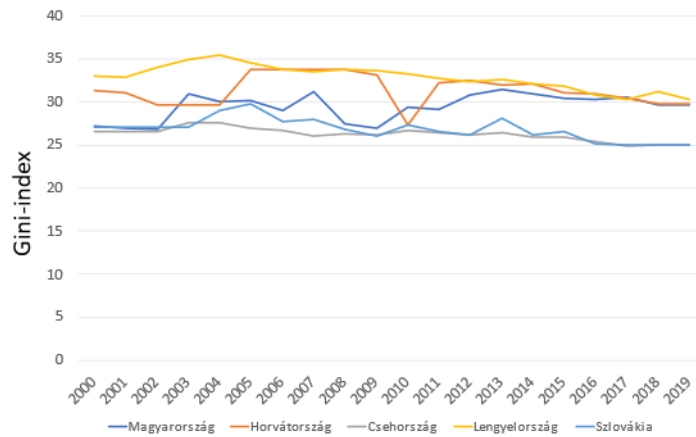
Ami igaz a régiók átlagára, nem feltétlenül jellemző azon belül minden országra: Magyarország Gini-indexének növekedése a rendelkezésre álló ekvivalens jövedelem tekintetében a legmagasabb volt 2010 és 2015 között, csaknem elérte a négy Gini pontot. Az országokon belüli egyenlőtlenség a közép-kelet-európai régióban a leggazdagabb és a legszegényebb decilisek átlagos reáljövedelmének egyre távolodó növekedési lehetőségeiből fakadt. Összehasonlításképpen az EU és az OECD az egy főre jutó rendelkezésre álló jövedelem szempontjából sokkal alacsonyabb egyenlőtlenséget mutatott 2014-ben, mint ami az Egyesült Államokat jellemezte, melynek Gini-indexe 39,4 volt. (Inchauste és Karver, 2018) Ahogy a 2. ábra mutatja, az Egyesült Államok az Európai Unióhoz viszonyítva teljesen eltérő megosztottsági utat járt be az utóbbi évtizedekben.

2. ábra: Részeseés a nemzeti jövedelemből, 1980 - 2015

Forrás: Chancel, 2019

Darvas (2016) arra hívja fel a figyelmet, hogy az EU28 országaiban a Gini-index az elkölthető jövedelem tekintetében az egyenlőtlenség csökkenését tükrözte 1994 és 2008 között, ami főként az átlagjövedelmek konvergenciájának volt betudható. Azonban a globális és európai válságot követően megváltozott a trend, és a rákövetkező időszakban az index stagnáló, valamint emelkedő szakaszai váltották egymást. Az EU Gini-indexe (33) különösen például Norvégiához (23) képest volt magas, de magán a térségen belül a régiók közötti különbségek is jelentősek voltak 2016-ban: a cseh, szlovén és a skandináv értékek megközelítőleg tíz ponttal alacsonyabbak voltak, mint a bolgár, görög, spanyol és a balti országokban mért számok. A szlovák és a cseh index értékének alakulása különösen kedvező tendenciát tükrözött 2011 után, míg az egyenlőtlenség lengyel, horvát és magyar (3. ábra)

3. ábra: Közép-európai EU-országok Gini-indexeinek alakulása, 2000 - 2019

Forrás: saját szerkesztés, PovcalNet, WBG

A globális Gini-index sokkal súlyosabb tendenciákat tükröz legalábbis ami az 1990 és 2010 közötti időszakot illeti: az index nagysága az alkalmazott mérési módszertől függően 0,55 és 0,7 közé esett. A jövedelemnövekedésből legnagyobb mértékben a medián jövedelemmel rendelkező keresők és a leggazdagabb 1 százalék részesedett. (Lakner és Milanovic, 2013) Hoffmann és tsai (2020) kutatása azt mutatja, hogy az országspecifikus tényezők fontos szerepet játszanak az egyenlőtlenségeket erősítő tendenciák csökkentésében.

3 Jövedelmi egyenlőtlenséget erősítő tényezők

Az elmúlt négy évtizedben a technológiai fejlődés csökkentette a közlekedés költségeit, valamint jelentősen elősegítette az automatizációt és a kommunikációt. Az új piacok megnyílása, a globalizáció egyszerre jelentett növekedési lehetőséget a gazdag és szegény országok számára, és magával hozta a szegénység nagymértékű csökkenését. Mindezek ellenére az egyenlőtlenség szintje emelkedett, ami annak tulajdonítható, hogy a gazdasági növekedés a jobb képességekkel rendelkező munkaerő bevonásán alapult és az ő számukra jelentett felemelkedési lehetőséget. A gazdasági növekedésből kimaradó ágazatoknál foglalkoztatottak pedig a leszakadó társadalmi csoportok tömegének létszámát növelték. Az infokommunikációs technológia a termelékenység és a jólét emelkedését nagymértékben elősegítette, ugyanakkor lényeges szerepet játszott a megfelelő képességgel rendelkezők jövedelmének felhajtásában, ami a munkajövedelmek fokozott egyenlőtlenségét okozta. Az OECD vizsgálatában a

Magyarországra vonatkozó adat különösen kiugró volt és még a dél-koreai értéket is meghaladta 2002 és 2007 között. A diplomások a középiskolai ill. felsőfokú szakképzettséggel rendelkező munkaerőhöz képest több mint kétszer akkora kereseti többletre számíhattak. A technológiai változások azt eredményezték, hogy a tőke és a szakképzett munkaerő iránt kereslettelődés következett be, aminek folytán a munkapiaci készségek szerint kialakuló szakadék szélesedett. A képzetlen és az alacsony képzettséggel rendelkező dolgozók munkapiaci pozícióit súlyosan veszélyezteti a technológiai váltás folyamata, az automatizáció munkahelyek elvesztéséhez vezet, és bizonyos „alsóbbrendű” állások megtartása szükségessé teszi a szakképzésbe való bekapcsolódást. Különösen súlyosan hatott a negyedik ipari forradalom a fejlett országokban (OECD 2011) Ámbár a felsőfokú végzettségű munkaerő létszáma növekvő, a felzárkózó piacokat is a magasan és alacsonyan képzettek közötti kereseti olló tágulása jellemez.

4 Egyenlőtlenségek lehetséges következményei

Az egyenlőtlenség nem feltétlenül kedvezőtlen jelenség a gazdaságban, ugyanis egy adott szint alatt serkentheti a versenyt, a megtakarításokat, beruházásokat, beleértve ebbe a humántőke befektetéseket is, valamint innovációra és a vállalkozókészség növelésére ösztönözheti a gazdasági szereplőket. Azonban az egyenlőtlenség magas és állandósult szintje nagy társadalmi költséggel járhat, különösen hogyha az magába foglalja az esélyegyenlőtlenséget (inequality of opportunity) is. Ebben az esetben az egyén arra érez késztetést, hogy versengés helyett inkább valamifajta kedvező pozíciót, védelmet szerezzen meg magának, amihez akár korrupción, akár nepotizmuson keresztül vezethet az út. Ez az erőforrások helytelen elosztását eredményezi, és az állampolgároknak az intézményekbe fektetett bizalma is megrendülhet, ami a társadalmi kohéziót és a jövőbe vetett hitet rengetheti meg.

A Gini-indexszel mért jövedelemegyenlőtlenség negatív hatással van a növekedésre és annak fenntarthatóságára. Azonban még ennél is fontosabb, hogy egy, 159 fejlett, fejlődő és feltörekvő országot magába foglaló vizsgálat az 1980 és 2012 közötti évekre azt mutatta ki, hogy fordított kapcsolat áll fenn a leggazdagabb húsz százalékhoz jutó jövedelemarány emelkedése és a növekedés között. Ugyanis a legfelső ötöd jövedelmének 1 százalékpontos emelkedése a GDP bővülését 0,08 százalékponttal csökkenti a rákövetkező öt évben. Ez a jelenség a gazdasági növekedés lecsorgási hatásának (trickle-down effect) cáfolása. Pozitív kapcsolatot a legalsó húsz százalék jövedelmének emelkedése és a növekedési ráta alakulása között találtak, mégpedig olyan formában, hogy a legszegényebb ötöd jövedelmének 1 százalékpontos javulása 0,38 százalékponttal emeli meg a rátát. Ez a fajta összefüggés érvényesült a második és harmadik ötöd esetében is, vagyis nemcsak a szegények, hanem a középosztály jövedelmi

részesedésének emelkedése szintén bővülő gazdaságot eredményezhet. (Ostry és tsai, 2014)

Az egyes társadalmakon belül kialakuló szakadék csökkenti a gazdaság növekedésének lehetőségét amiatt, hogy az alacsonyabb jövedelmi csoportokba tartozókat megfosztja a humántőke-képzés lehetőségétől (Galor és Moav 2004; Aghion és tsai, 1999). Ezeknél a csoportoknál a felemelkedés, a társadalmi mobilitás esélye romlik. A szélesedő jövedelmi különbségek visszavethetik a képességfejlesztés lehetőségét mind az elérhető oktatás hossza, mind a minősége tekintetében azok számára, akik szülői oldalról gyengébb iskolázottsági háttérrel tudnak maguk mögött (Cingano 2014). A tudástőke jelentőségének korszakában az oktatásba való alul befektetés hatalmas és behozhatatlan hátránnyal jár egy ország gazdasága számára, mert a szegény háztartásokban felnövő gyerekek rossz minőségű tanítással részesülnek, és emiatt kisebb eséllyel tudnak felvételt nyerni a felsőoktatásba. Ez a munkatermelékenység csökkenéséhez vezethet, amit egy egyenlőbb társadalom megteremtésével el lehet kerülni. A magasabb szintű jövedelemegyenlőtlenséget mutató országokban alacsonyabb szintű a generációk közötti mobilitás, és a gyerekek keresetének alakulásában leginkább a szülők keresete a meghatározó. Ezt jeleníti meg az úgynevezett Nagy Gatsby-görbe (Corak, 2013). Carvalho és Rezaei (2014) kutatásuk során azt mutatták ki, hogy a gazdagoknak a középrétegeknél alacsonyabb költési hajlandósága hozzájárul az aggregált kereslet csökkentésén keresztül az alacsonyabb növekedéshez. Kumhof és tsai (2012) ökonometriai számítások alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a növekvő jövedelmi egyenlőtlenség, pénzügyi liberalizációval párosulva lényegesen megnöveli a külső deficitet, így sérülékenységet, pénzügyi válságot idézhet elő, ami veszélyezteti a rövid- és hosszútávú növekedést.

Összefoglalás

A társadalmi egyenlőtlenségek ugyan motivációként szolgálhatnak a mobilitásra képes emberek számára, de a túlzott mértékű megosztottságnak mind a gazdasági, mind a szociális hatásai negatívak lehetnek. Szembeötlő a különbség az Egyesült Államok és az Európai Unió jellemzői között, és az Unió határain belül is nagyfokú regionális és időszakos különbségeket állapíthatunk meg. A 2008-as válság a különböző fejlettségű országokra teljesen eltérő hatást gyakorolt, Dél-Európa, a balti államok és Magyarország esetén a legszegényebb társadalmi csoportok sokkal nagyobb mértékben leszakadtak. A válság hatásainak elmúltával a teljes Európai Unió visszatért a stagnáló vagy lassan csökkenő különbségekhez.

Hivatkozások

- [1] Aghion, P., E. Caroli, and C. Garcia-Penalosa: Inequality and Economic Growth: The Perspective of the New Growth Theories, *Journal of Economic Literature* 37 (4), 1999, pp 1615–60.

- [2] Carvalho, L., and A. Rezai: Personal Income Inequality and Aggregate Demand, Working Paper 2014-23, Department of Economics, University of São Paulo, São Paulo, 2014.
- [3] Case, Anne and Angus Deaton: Deaths of Despair and the Future of Capitalism, Princeton University Press, 2020.
- [4] Cingano, F.: Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth, OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 163, OECD Publishing, 2014.
- [5] Corak, M.: Income Inequality, Equality of Opportunity, and Intergenerational Mobility, Journal of Economic Perspectives, 27 (3), 2013, pp 79–102s
- [6] Darvas, Zsolt: Income inequality has been falling in the EU, 2016. <https://www.bruegel.org/2016/11/income-inequality-has-been-falling-in-the-eu/>
- [7] Galor, O., and O. Moav: From Physical to Human Capital Accumulation: Inequality and the Process of Development, Review of Economic Studies 71 (4), 2004, 1001–26.
- [8] Hoffmann, Florian, David S. Lee and Thomas Lemieux: Growing income inequality in the United States and other advanced economies, Journal of Economic Perspectives 34.4, 2020, pp 52-78
- [9] Inchauste, Gabriela, Jonathan Karver: Understanding Changes in Inequality in the EU, World Bank Report of the European Union, World Bank Group 2018.
- [10] Krugman, P.: Why We Talk about the One Percent, New York Times, New York, 2014. Január 17.
- [11] Kumhof, M., and R. Ranciè: Inequality, Leverage, and Crises, IMF Working Paper 10/268, International Monetary Fund, Washington, 2010.
- [12] Lakner, C., B. Milanovic: Global Income Distribution: from the Fall of the Berlin Wall to the, 2013.
- [13] Lucas Chancel: Ten facts about inequality in advanced economies, World Inequality Lab at the Paris School of Economics, 2019.
- [14] OECD: Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising, Paris, 2011.
- [15] Ostry, J. D., A. Berg, and C. Tsangarides: Redistribution, Inequality, and Growth, IMF Staff Discussion Note 14/02, International Monetary Fund, Washington, 2014.